

วิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน

กรณีศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม

Local Ways and Physical Plan of Waterfront Community Markets along Tha Chin River: A Case Study of Suphan Buri and Nakhon Pathom Provinces

กฤตพร ห่าวเจริญ¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผังกายภาพ วิถีชีวิตแบบท้องถิ่น รูปแบบสถาปัตยกรรม และระบบกิจกรรมของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน โดยการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงของสภาพทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคมของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน เพื่อนำไปสู่การคาดการณ์สภาพของตลาดชุมชนริมน้ำที่สัมพันธ์กับการพัฒนาโดยรวมของพื้นที่ งานวิจัยนี้สร้างความรู้และความเข้าใจต่อตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน ประกอบกับการนำข้อมูลดังกล่าวไปพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เพื่อการอนุรักษ์และการพัฒนาตลาดชุมชนริมน้ำในรูปแบบต่างๆ ตามความเหมาะสมของพื้นที่ ด้วยการใช้แบบสำรวจพื้นที่ภาคสนามและการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ ทั้งหมด 24 ตลาด ตามการพิจารณาคัดเลือกตามเกณฑ์การคัดเลือกอาสาสมัคร ผลการศึกษาพบว่า วิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐม มีความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ประเพณี ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม ตัวแปรสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่าง 1) บริบทที่ตั้งและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน 2) วิถีชีวิต ความเชื่อ และการใช้พื้นที่ และ 3) สถาปัตยกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ล้วนมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันและหลอมรวมกันออกมาเป็นวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำกรณีศึกษาที่สะท้อนถึงลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ ดังนั้นการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ตลาดชุมชนริมน้ำจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์และสังคมศาสตร์ตามแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดหลักภูมิสังคมที่มีวิถีคิดอย่างองค์รวม

คำสำคัญ: ตลาดชุมชนริมน้ำ ผังกายภาพ วิถีท้องถิ่น แม่น้ำท่าจีน

Abstracts

This paper presents a qualitative research that aims to study the relationship among the community's physical plan, local way of life, architectural style and its activity system, the history of waterfront community market settlement, changes in physical conditions and its social structure. The finding is used to forecast future conditions of the waterfront community markets along Tha Chin River in relation to the surrounding developments. This research helps to build knowledge and understanding towards the community and compliments the knowledge on conservation and community market development. This research employed a site survey and voluntary interviews, asking key informants in 24 markets. The findings show that there are differences in terms of local way of life and physical plan among community markets in terms of geographical, environmental, traditional and culture aspects, including way of life. Key factors; 1) context and settlement profile, 2) way of life, belief

¹ สาขาวิชาการผังเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

and spatial usage, and 3) architecture and local knowledge, are reciprocally connected and integrated as distinctive identity of local way of life and physical plan of the community market. In this light, the renewal and conservation of the waterfront community markets is so important, and it should consider geographical and sociological conditions in response to the holistic sufficient economy principle.

Keyword: Waterfront Community Market, Physical Plan, Local Ways, Tha Chin River

บทนำ

พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำท่าจีนตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาทางฝั่งตะวันออก และแม่น้ำแม่กลองทางฝั่งตะวันตก โดยแม่น้ำท่าจีนเป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งของภาคกลาง อันเป็นต้นกำเนิดของการตั้งถิ่นฐานและก่อให้เกิดแห่งอารยธรรมต่างๆ ของประเทศและภูมิภาคแถบนี้ตั้งแต่สมัยโบราณสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ, 2551) ด้วยเหตุที่ลุ่มน้ำท่าจีนตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำแม่กลอง ตลอดจนมีคลองธรรมชาติและที่ขุดขึ้นมาในภายหลังแยกสาขามากมายระหว่างแม่น้ำทั้ง 3 สายนี้ ที่เชื่อมแม่น้ำทั้ง 3 สายเข้าด้วยกัน ทำให้ลุ่มน้ำท่าจีนมีขอบเขตพื้นที่อุดมสมบูรณ์กระจายไปอย่างกว้างขวางและมีการตั้งถิ่นฐานมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะบริเวณตอนกลาง คือ จังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐม ดังนั้นจังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐมจึงเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางการเมืองและเศรษฐกิจ เป็นศูนย์กลางทางการค้าขายมาตั้งแต่ในอดีตจากปัจจัยทางสภาพภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวย บริเวณลุ่มน้ำท่าจีนจึงเป็นแหล่งที่มีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ มีพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลายเป็นชุมชนมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน จากลักษณะของแม่น้ำและลำคลองที่ไหลลงสู่ทะเลย่อมก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวของผู้คนทั้งจากภายนอกและภายในเข้ามาตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยอย่างถาวร เกิดเป็นสังคมลุ่มแม่น้ำ อันมีลักษณะเด่นที่สำคัญ คือ การเป็นสังคมเกษตรกรรมทำสวนทำนา และทำการค้าขาย (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2000)

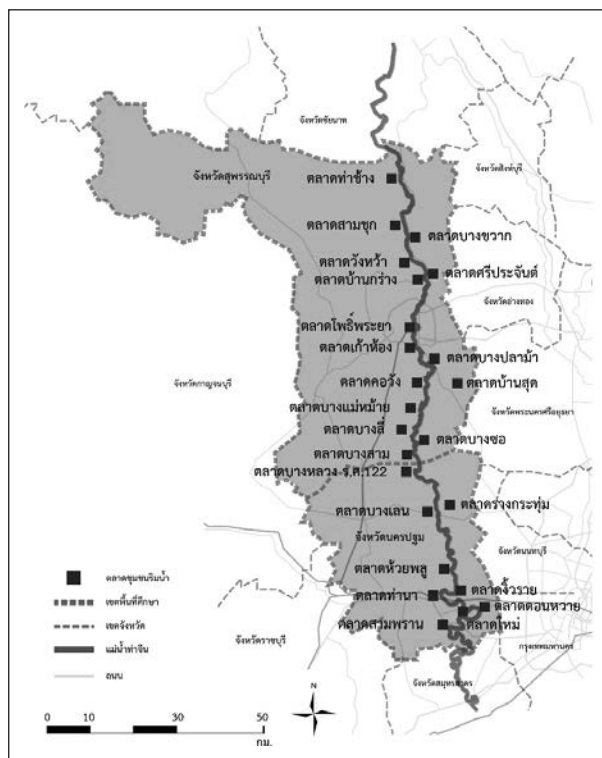
การขยายตัวของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีนส่วนใหญ่เกิดจากการที่ตั้งหมู่บ้านใหม่ไม่ไกลจากบริเวณหมู่บ้านเดิมส่วนมากเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่โดยการถางป่าและญาติพี่น้องตามไป มีศูนย์กลางหมู่บ้านเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนมักเป็นต้นไม้เทพาอารักษ์ การนับถือผี การสร้างวัดหรือศาลขึ้นใหม่โดยมีสิ่งเคารพร่วมกัน การตั้งถิ่นฐานยังคงรักษาภาษาและวัฒนธรรมของตนไว้ และมีการสร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณริมแม่น้ำลำคลอง และปากคลองต่างๆ เพื่อใช้น้ำในการทำเกษตรกรรม ทั้งการทำนา ทำสวน จับปลา เลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก และทำไร่ และเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อ ทำให้หมู่บ้านต่างๆ บริเวณริมแม่น้ำลำคลองและปากคลองกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ต่อมาชุมชนหรือจุดศูนย์รวมของชุมชนถูกพัฒนากลายเป็นศูนย์กลางทางคมนาคมและศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้าที่เรียกว่า “ตลาดชุมชนริมน้ำ” ดังนั้นจึงมีตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดนครปฐม หลงเหลืออยู่เป็นจำนวนมาก

รูปที่ 1 ตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน จังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐมในปัจจุบัน
ที่มา: ผู้วิจัย (2560)

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงเพื่อการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำพบตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนทั้งหมด 24 ตลาด คือ ตลาดท่าช้าง ตลาดสามชุก ตลาดบางขวาง ตลาดวังห้ว ตลาดศรีประจันต์ ตลาดบ้านกว้าง ตลาดโพธิ์พระยา ตลาดเก้าห้อง ตลาดบางปลาหมอ ตลาดค้อวัง ตลาดบ้านสุต ตลาดบางแม่หม้าย ตลาดบางลี่ ตลาดบางซอ ตลาดบางสาม ตลาดบางหลวง ร.ศ.122 ตลาดบางเลน ตลาดรางกระทุ่ม ตลาดห้วยพลู ตลาดจี่วราย ตลาดท่านา ตลาดใหม่ ตลาดสามพราน และตลาดดอนหวาย (รูปที่ 2) ซึ่งตลาดชุมชนริมน้ำแต่ละแห่งมีพื้นที่ที่สะท้อนถึงเรื่องราวประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และบทบาทความสำคัญที่มนุษย์ตั้งถิ่นฐานและประกอบกิจกรรมการค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างกันจนกลายเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน อันสะท้อนเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะตัว ทั้งลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ระบบโครงข่ายการสัญจร รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้าง ระบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่ และอื่นๆ อีกมากมาย (กฤตพร หัวเจริญ, 2558)

โดยมีลักษณะและรูปแบบของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนแต่ละแห่งมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน รวมถึงที่ขาดไม่ได้ คือ เอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะตัวของความเป็นตลาดชุมชนริมน้ำทั้งลักษณะทางกายภาพที่สะท้อนเอกลักษณ์ทางกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำผ่านการศึกษารูปแบบการวางตัวของกลุ่มอาคารและลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารตลาดชุมชนริมน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มที่เกาะตัวตามพื้นที่เกษตรกรรม แหล่งน้ำ และเส้นทางคมนาคม มีรูปแบบการวางตัวของกลุ่มอาคารตั้งฉากกับแม่น้ำ มีลักษณะของแผนผังในภาพรวมแบบเกาะตัวตามยาวที่มีเส้นทางสัญจรเป็นตัวกำหนดลักษณะการวางตัวของเรือนค้าขายที่มีการเรียงตัวกันอย่างต่อเนื่อง และมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นอาคารเรือนแถวไม้ (กฤตพร หัวเจริญ, 2560) ทั้งนี้ เอกลักษณ์ทางกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำย่อมเกิดขึ้นจากวิถีของคนในชุมชนตั้งแต่ในอดีตที่มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการยังชีพ ทำให้ตลาดชุมชนริมน้ำแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน จึงเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจและควรค่าแก่การสำรวจและศึกษาเชิงลึกเพื่อทำความเข้าใจถึงวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน

รูปที่ 2 ตำแหน่งตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม
ที่มา: ผู้วิจัย (2560)

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงของสภาพทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคมของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน รวมทั้งการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผังกายภาพ วิถีชีวิตแบบท้องถิ่น รูปแบบสถาปัตยกรรม และระบบกิจกรรมของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน

3. วิธีการวิจัย เครื่องมือวิจัย และระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสามารถอธิบายวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน กรณีศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม ตามวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการตั้งถิ่นฐาน การเปลี่ยนแปลงของสภาพทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคมของตลาดชุมชนริมแม่น้ำ ตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผังกายภาพ วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบท้องถิ่น รูปแบบสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้าง และระบบกิจกรรมของตลาดชุมชนริมแม่น้ำ เพื่อนำไปสู่การศึกษาและคาดการณ์สภาพของตลาดชุมชนริมแม่น้ำในอนาคตที่สัมพันธ์กับการพัฒนาโดยรวมของพื้นที่และพื้นที่โดยรอบที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มต้นจากการศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานทางด้านกายภาพของพื้นที่ตลาดชุมชนริมแม่น้ำ ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และความสำคัญของตลาดชุมชนริมแม่น้ำ การวิเคราะห์ลักษณะของผังกายภาพ รูปแบบสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้าง และระบบกิจกรรมของตลาดชุมชนริมแม่น้ำ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผังกายภาพ รูปแบบสถาปัตยกรรม ระบบกิจกรรม และโครงสร้างทางสังคมของตลาดชุมชนริมแม่น้ำ ทั้งหมด 24 ตลาด ในจังหวัดสุพรรณบุรี และนครปฐม ทั้งจากเอกสารและสภาพพื้นที่จริง ประกอบการเก็บข้อมูลการสำรวจและสัมภาษณ์จากผู้อยู่อาศัยและผู้ประกอบการ เพื่อสรุปวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมแม่น้ำที่สัมพันธ์กับการพัฒนาโดยรวมของพื้นที่และพื้นที่โดยรอบที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยแบ่งระดับของการศึกษาข้อมูลออกเป็น 2 ประเด็นสำคัญ คือ 1) การศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม และ 2) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผังกายภาพและวิถีท้องถิ่นของตลาดชุมชนริมแม่น้ำ (ความสัมพันธ์ของแหล่งที่ตั้งกับรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต ความเชื่อ และการใช้พื้นที่อยู่อาศัย และสถาปัตยกรรมของอาคาร) นำไปสู่การคาดการณ์สภาพของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐมในอนาคต โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถแบ่งได้เป็น 2 แหล่งที่มา คือ 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการเก็บรวบรวมหรือบันทึกข้อมูลจากแหล่งข้อมูลโดยตรง ได้แก่ การสำรวจพื้นที่ภาคสนาม (Field survey) เป็นการลงสำรวจพื้นที่ในระดับพื้นที่ตลาดชุมชนริมแม่น้ำตามบริบทที่แตกต่างกัน ทั้งหมด 24 ตลาด โดยการสำรวจที่มุ่งเน้นการใช้ประโยชน์ของอาคาร ประเภทของสินค้าที่จำหน่าย ตำแหน่งที่ตั้งของถนน ลานกิจกรรม สถานที่สำคัญ ประเภทของสถาปัตยกรรม และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร ด้วยการใช้แบบสำรวจพื้นที่ภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ และการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ เป็นการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญของตลาดชุมชนริมแม่น้ำ ทั้งหมด 24 ตลาด จำนวนตลาดละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 120 คน ที่ได้รับการพิจารณาคัดเลือกตามเกณฑ์การคัดเลือกอาสาสมัคร ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยในตลาดชุมชนริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม ไม่จำกัดเพศ มีอายุ 40 ปีขึ้นไป มีการศึกษาขั้นพื้นฐานประถมศึกษาปีที่ 4 ตลอดจนบุคคลสำคัญของตลาดควรมีความรู้และความเข้าใจถึงความเป็นชุมชน รู้เรื่องราวความเป็นมาของตลาดชุมชน รู้จักบุคคลสำคัญของตลาดชุมชนริมแม่น้ำตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และลำดับเหตุการณ์สำคัญของตลาดชุมชนริมแม่น้ำ ด้วยการสัมภาษณ์ปลายเปิดแบบไม่มีโครงสร้าง ใช้วิธีการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากการกำหนดคุณลักษณะของประชากรที่ต้องการ ส่วนขนาดตัวอย่างในการสัมภาษณ์โดยทั่วไปเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยทฤษฎีความน่าจะเป็น (Non-Probability Sampling) เนื่องจากตลาดชุมชนริมแม่น้ำมีจำนวนประชากรไม่แน่นอน ไม่สามารถประมาณขนาดของประชากรได้ และ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากหนังสือ เอกสารทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องทั้งในเชิงแนวความคิด เทคนิคการวิเคราะห์ และเชิงพื้นที่ ตลอดจนแผนที่โบราณ แผนที่ปัจจุบันของหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่นและส่วนกลาง หน่วยงานเอกชน ตลอดจนข้อมูลที่ได้จากระบบอินเทอร์เน็ต (Internet) เช่น ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ นโยบายและแผนการพัฒนาต่างๆ และข้อมูลเชิงสถิติและแผนที่ ฯลฯ

ทั้งนี้จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตลาดชุมชนริมน้ำ ผังทางกายภาพ วิถีท้องถิ่น ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำเข้าสู่การสร้างกรอบแนวคิดของการวิจัยที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของสภาพทางกายภาพ ทั้งผังกายภาพและรูปแบบสถาปัตยกรรม รวมถึงโครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างผังกายภาพ วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบท้องถิ่น รูปแบบสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้าง และระบบกิจกรรม เพื่อนำไปสู่การคาดการณ์สภาพของตลาดชุมชนริมน้ำในอนาคต ผู้วิจัยจึงทำการประยุกต์ตัวแปรเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ 2 ประเด็นสำคัญ คือ

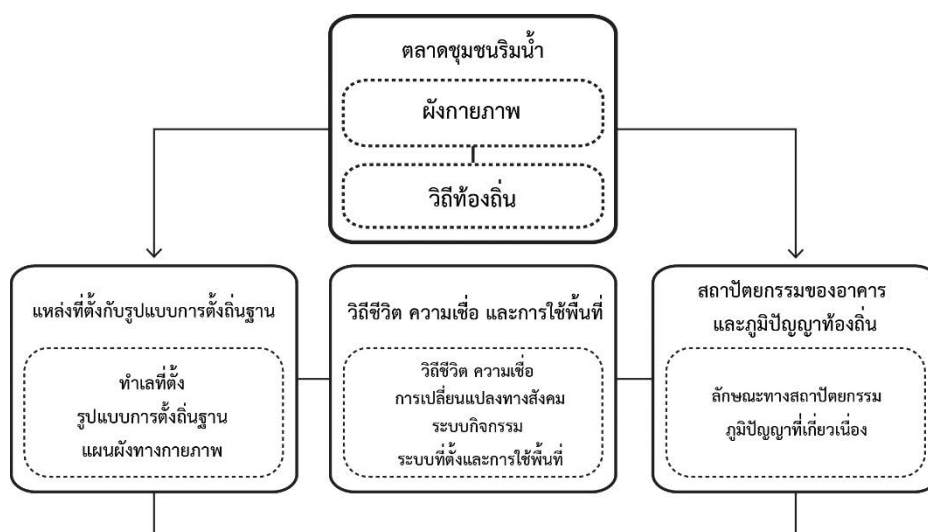
ประเด็นที่ 1 “การเปลี่ยนแปลงของสภาพทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคมของตลาดชุมชนริมน้ำ” เป็นการศึกษาวิถีชีวิตและความเป็นชุมชนทางการค้าเป็นแนวทางการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจระบบวิวัฒนาการของพื้นที่ตลาดชุมชนริมน้ำ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏอยู่เป็นรูปแบบทั่วไปที่พบตามวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ภาคกลางหรือคนในสังคมไทยทั่วไป ซึ่งวิถีชีวิตแบบสังคมการค้าที่มีวัฒนธรรมปัจจุบันนั้นได้ถูกถ่ายทอดจากคนในพื้นที่หรือภายนอกที่เป็นสังคมนอกอาณาเขตของสังคมเกษตรกรรม ซึ่งการศึกษาตลาดชุมชนริมน้ำจึงศึกษาผ่านวิวัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน ที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนทางการค้า โดยอธิบายภาพลักษณ์ของเอกลักษณ์หรือความเป็นชุมชนในมิติทางวัฒนธรรม และวิถีการดำรงชีวิต ที่จะเกิดจากความสัมพันธ์ในมิติที่ว่างกับพฤติกรรมของมนุษย์ และเอกลักษณ์หรือความเป็นอยู่ของชุมชนในส่วนของคุณลักษณะทางกายภาพของที่ตั้ง โดยเน้นองค์ประกอบทางโครงสร้างของชุมชนในส่วนของการสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม สังคมในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้นหลายด้าน ทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงด้านประชากร การเปลี่ยนแปลงทางสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวถูกกระตุ้นโดยปัจจัยภายในทั้งทางด้านเศรษฐกิจ รูปแบบทางการเมือง และการขัดแย้งทางอุดมการณ์ความคิดต่างๆ การเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหากวิเคราะห์ตามส่วนประกอบที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน 6 ลักษณะ คือ 1) เอกลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลง (Identity of Change) เป็นปรากฏการณ์เกี่ยวกับสังคมที่มีลักษณะเฉพาะภายใต้การเปลี่ยนแปลง 2) ระดับการเปลี่ยนแปลง (Level of Change) 3) ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง (Duration) 4) ทิศทางการเปลี่ยนแปลง (Direction of Change) 5) ความสำคัญในการเปลี่ยนแปลง (Magnitude) และ (6) อัตราการเปลี่ยนแปลง (Rate of Change) (Vago, 1980) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันมีผลมาจากการมีแรงกดดันที่มองไม่เห็นที่ไม่สามารถควบคุมได้ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ความเจริญทางเทคโนโลยี การจัดลำดับชั้นทางสังคมและระบบเศรษฐกิจ

ประเด็นที่ 2 “ความสัมพันธ์ระหว่างผังกายภาพและวิถีท้องถิ่นของตลาดชุมชนริมน้ำ” เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรสำคัญทางสภาพทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคม เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบริเวณริมแม่น้ำลำคลองก่อให้เกิดกิจกรรมการค้าขายแลกเปลี่ยนระหว่างกันจนกลายเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ลักษณะของตลาดที่ตั้งอยู่บนบกบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน และเป็นพื้นที่ศูนย์กลางบนระบบโครงข่ายการสัญจรที่ดึงดูดให้เกิดการรวมกลุ่มของคนและระบบกิจกรรมดังกล่าว นำมาสู่การศึกษาถึงวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำ ประกอบด้วย ลักษณะของบริบทที่ตั้ง รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้าง ระบบกิจกรรม และโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นที่มาของการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ ทำให้เกิดองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural) เป็นสิ่งที่กำหนดให้ชุมชนเกิดความเฉพาะตัว 2) คน (Anthropos) เป็นลักษณะของการจัดการเพื่อความอยู่รอด 3) สังคม (Society) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน 4) โครงสร้างทางกายภาพ (Shells) เป็นสิ่งปลูกสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และ 5) ระบบโครงข่าย (Networks) ที่เกิดจากธรรมชาติ (Doxiadis, 1974) ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวได้สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Jones (1964) และแนวคิดของ จักรชัย พงศ์ประยูร (2536) ที่ได้พิจารณาองค์ประกอบของการตั้งถิ่นฐานเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา ระบบนิเวศ ระบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม นำมาสู่การศึกษาองค์ประกอบของตลาดชุมชนริมน้ำ ซึ่งเริ่มจากการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานเพื่ออยู่อาศัยและแหล่งแลกเปลี่ยนค้าขายสินค้ากันของคน มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1) สถานที่ตั้งของอาคารบ้านเรือน 2) แหล่งที่ทำมาหากินที่สร้างผลผลิต 3) โครงข่ายลำน้ำและลักษณะภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานและการดำเนินชีวิต 4) ย่านค้าขายหรือแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้า 5) วัดหรือศูนย์กลางทางศาสนาที่เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวทาง

จิตใจ และความเชื่อทางศาสนา และ 6) การพบปะหรือมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในกลุ่มชน องค์ประกอบดังกล่าวนี้เชื่อมโยงกัน และปรากฏให้เห็นในรูปแบบทางกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำอย่างชัดเจน (เดิมศักดิ์ ภาณุวรรณ, 2543)

นอกจากการศึกษาสภาพทางกายภาพแล้วจำเป็นต้องศึกษาโครงสร้างทางสังคม และวิถีท้องถิ่นของตลาดชุมชนริมน้ำสามารถศึกษาผ่านแนวคิดเกี่ยวกับระบบกิจกรรมและระบบที่ตั้งเป็นแนวคิดที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม และการจัดสภาพแวดล้อม โดยมีองค์ประกอบทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหลัก ดังนั้นแบบแผนชีวิตของกลุ่มได้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่เรียกว่า “ระบบกิจกรรม” ซึ่งเกิดขึ้นบนพื้นที่และเวลาที่ซ้อนทับกันในเวลาหนึ่งสามารถนำไปเชื่อมโยงกับตำแหน่งของกิจกรรมอื่นในเวลาหนึ่ง หรือเชื่อมโยงกับที่ตั้งในช่วงเวลานั้นได้ ดังนั้นวิถีชีวิต การทำกิจกรรม และการใช้พื้นที่ที่สัมพันธ์กันเริ่มขึ้นจากวัฒนธรรม เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อความเชื่อ สภาพภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ฯลฯ อันเป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่แสดงออกมารูปของระบบกิจกรรมจนเกิดเป็นการใช้พื้นที่และระบบที่ตั้ง (Rapoport, 1990) ประกอบกับแนวคิดเกี่ยวกับภูมิสังคม ที่กล่าวถึงสภาพทางกายภาพ ลักษณะของพื้นที่ วิถีชีวิต ค่านิยม ความหลากหลายของวัฒนธรรม ประเพณีที่อยู่โดยรอบท้องถิ่นที่อยู่อาศัยนั้นๆ จะมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ตามลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งการพัฒนาในท้องถิ่นนั้นๆ จำเป็นต้องคำนึงถึง ภูมิสังคมถือเป็นหนึ่งในรากฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามพระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ที่ว่า “...ในการพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศทางสังคมวิทยา คือ นิสัยใจของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไป ไปช่วย โดยที่จะคิดให้กับเขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราต้องเข้าไปดูว่า เขาต้องการอะไรจริงและอธิบายให้เขาเข้าใจ หลักของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...” (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550) เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่ต้องให้ความสำคัญและสอดคล้องกับภูมิสังคม หรือการให้ความสำคัญ ภูมิศาสตร์ ทรัพยากรทางธรรมชาติที่อยู่รอบๆ ตัว ทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เชื้อชาติ ภาษา และขนบธรรมเนียมประเพณี ตามลักษณะที่แตกต่างกัน

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวในข้างต้น นำมาสู่การสร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัย เพื่อนำองค์ความรู้ทางด้านวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนมาสร้างความรู้และความเข้าใจต่อตลาดชุมชนริมน้ำที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผ่านการศึกษาถึงวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพ และเป็นประโยชน์ในการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาตลาดชุมชนริมน้ำในรูปแบบต่างๆ ตามความเหมาะสมของพื้นที่ (รูปที่ 3)

รูปที่ 3 กรอบแนวคิดของการวิจัย (Conceptual Framework)

ที่มา: ผู้วิจัย (2561)

4. ผลการวิจัย (Research Results)

ตามวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม คือ โดยการศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของสภาพทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างผังกายภาพ วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบท้องถิ่น รูปแบบสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้าง และระบบกิจกรรมของตลาดชุมชนริมแม่น้ำ เพื่อนำไปสู่การคาดการณ์สภาพของตลาดชุมชนริมน้ำดังกล่าวในอนาคต และทราบถึงบทสรุปของวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของสภาพทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคมของตลาดชุมชนริมน้ำ

ตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนที่สะท้อนถึงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ที่ผูกพันกับลำน้ำ ตามเงื่อนไขของที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ความสำคัญของแม่น้ำลำคลองและโครงข่ายการสัญจรที่สะดวก เอื้อให้เกิดการดึงดูดกิจกรรมทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าในบริเวณดังกล่าว กลายเป็นพื้นที่ศูนย์กลางชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะตามองค์ประกอบสำคัญ คือ คน กิจกรรมทางการค้า รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคาร ท่าเรือ และศาลเจ้า (กฤตพร หัวเจริญ, 2558) ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีแม่น้ำลำคลองเชื่อมต่อกันเป็นโครงข่ายการสัญจรภายในพื้นที่ ประกอบกับการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 ได้ส่งผลให้เกิดการค้าอย่างเสรี โดยเฉพาะข้าวเป็นสินค้าหลัก นำมาสู่การอพยพย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำลำคลองเพื่อทำเกษตรกรรม การอยู่อาศัย และการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวจีน ทำให้พบเห็นลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารเรือนแถวไม้ตั้งเรียงรายอยู่บริเวณริมแม่น้ำท่าจีนระยะตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำเชื่อมต่อกันเป็นระบบเครือข่ายทางการค้า แม่น้ำท่าจีนจึงกลายเป็นเส้นทางหลักในการสัญจรและการขนส่งสินค้า

จากการพัฒนาระบบการสัญจรและการขนส่งทางน้ำด้วยการนำเรือยนต์หรือเรือเมล์โดยสารมาใช้เป็นพาหนะในการเดินทางและขนส่งสินค้า ผู้คนในบริเวณโดยรอบจึงนิยมเดินทางเข้ามาจับจ่ายซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันภายในตลาดชุมชนริมน้ำ กิจกรรมทางการค้าและการบริการเกิดการขยายตัวและเติบโตอย่างรวดเร็ว บริเวณท่าเรือหนาแน่นไปด้วยผู้คนที่น่าผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะข้าวเพื่อส่งไปขายในพื้นที่อื่นๆ โดยมีพ่อค้าคนกลางที่ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน วิถีชีวิตและความเป็นของคนในตลาดชุมชนริมน้ำจึงเป็นสังคมไทยจีนที่มีความสัมพันธ์กัน ต่อมาเมื่อเกิดการพัฒนาโครงข่ายการสัญจรทางบกตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ได้ส่งผลให้โครงข่ายการสัญจรทางน้ำเริ่มถูกลดบทบาทลง การขนส่งสินค้าทางเรือไปยังตลาดชุมชนริมน้ำแห่งอื่นๆ เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลง (อรศิริ ปาณินท์ และสมคิด จิระทัศนกุล, 2544) จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพด้วยการสร้างถนนและสะพานเพื่อเชื่อมโยงชุมชน การสัญจรทางบกเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ตลาดชุมชนริมน้ำบางแห่งคงอยู่แต่มีสภาพที่ซบเซา บางแห่งสิ้นสุดหรือเลิกให้บริการ และบางแห่งได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่ เช่น ตลาดสามชุกและตลาดดอนหวายที่มีรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว 4 ด้าน คือ 1) ด้านพื้นที่ ที่มีลักษณะของกลุ่มอาคารเรือนแถวไม้ อันแสดงถึงความโดดเด่นทางสถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ กิจกรรมทางการค้าขาย และลักษณะสำคัญทางประวัติศาสตร์ 2) ด้านองค์กรชุมชน ที่มีแนวคิดการรวมกลุ่มของคนภายในตลาดหรือเครื่องมือส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน 3) ด้านการจัดการ อันเป็นกระบวนการดำเนินการที่ทำให้กลุ่มบุคคลในองค์กรเข้ามาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน และ 4) ด้านการเรียนรู้ อันเป็นลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม (กฤตพร หัวเจริญ, 2558) ทั้งนี้ตลาดชุมชนริมน้ำจึงสามารถแบ่งช่วงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงได้เป็น 3 ช่วงหลัก คือ ยุคก่อตั้งของตลาดชุมชนริมน้ำ ยุครุ่งเรืองทางการค้า และยุคซบเซาของสภาวะทางเศรษฐกิจ อันเกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาแบบสาธารณูปโภคและโครงข่ายคมนาคมทางบกของภาครัฐเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีตลาดชุมชนริมน้ำอย่างตลาดสามชุกและตลาดดอนหวายยังมียุคฟื้นฟูตลาดชุมชนริมน้ำเพิ่มเติม อันเนื่องมาจากความร่วมมือของผู้นำชุมชนกับผู้คนภายในตลาดตามหลักแบบจำลองรูปแบบและโครงสร้างการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำในข้างต้น

ตลาดสามซึกในจังหวัดสุพรรณบุรี

ตลาดดอนหวายในจังหวัดนครปฐม

รูปที่ 4 บรรยากาศของตลาดสามซึกและตลาดดอนหวายในปัจจุบัน

ที่มา: ผู้วิจัย (2560)

4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผังกายภาพและวิถีท้องถิ่นของตลาดชุมชนริมน้ำ

ตามกรอบแนวคิดในการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผังกายภาพและวิถีท้องถิ่นของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐม ทางผู้วิจัยจึงได้จำแนกประเด็นในการพิจารณาออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ

• แหล่งที่ตั้งและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

จากการศึกษาและวิเคราะห์บริบทที่ตั้งของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐม พบว่า บริบทที่ตั้งของตลาดชุมชนริมน้ำสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ 1) ตลาดชุมชนริมน้ำในบริเวณที่นา โดยมีเส้นทางเกี่ยวนาบรรจบกับแม่น้ำท่าจีนที่เชื่อมโยงการสัญจรทางน้ำและทางบก และรายล้อมไปด้วยวัดและชุมชนอื่นๆ ได้แก่ ตลาดท่าช้าง ตลาดสามซึก ตลาดบางขวาง ตลาดศรีประจันต์ ตลาดบ้านกว้าง ตลาดโพธิ์พระยา ตลาดเก้าห้อง ตลาดบางปลาหมอ และตลาดท่านา เป็นต้น ซึ่งบริบทที่ตั้งรูปแบบนี้พบมากในจังหวัดสุพรรณบุรี เนื่องจากผู้คนนิยมสัญจรทางน้ำและจังหวัดสุพรรณบุรีถือเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวขนาดใหญ่ด้วยการลำเลียงสินค้าผ่านเส้นทางเกี่ยวนาที่ปรากฏอยู่โดยรอบพื้นที่เพาะปลูก 2) ตลาดชุมชนริมน้ำในบริเวณสวนหรือที่นา มีเส้นทางคลองบรรจบกับแม่น้ำท่าจีน ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงโครงข่ายคลองภายในพื้นที่กับแม่น้ำท่าจีนอันเป็นเส้นทางสัญจรทางน้ำสายหลัก โดยมีที่ตั้งของวัดและชุมชนอยู่โดยรอบ ได้แก่ ตลาดบ้านสุต ตลาดบางแม่หม้าย ตลาดบางซอ ตลาดบางสาม ตลาดบางหลวง ตลาดบางเลน ตลาดห้วยพลู ตลาดจี่วราย ตลาดใหม่ และตลาดสามพราน เป็นต้น ซึ่งบริบทที่ตั้งรูปแบบนี้พบมากในจังหวัดสุพรรณบุรีตอนล่างและนครปฐม เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งดังกล่าวเป็นพื้นที่สวน ทำให้เกิดการขนส่งผลผลิตทางการเกษตรจากพื้นที่สวนออกสู่ภายนอกด้วยเส้นทางสัญจรทางน้ำ และ 3) ตลาดชุมชนริมน้ำในบริเวณสวนหรือที่นา โดยมีเส้นทางคลองบรรจบกับคลอง รูปแบบนี้จะเกิดขึ้นในบริเวณที่เป็นโครงข่ายการสัญจรในระดับคลองที่อยู่ถัดจากแม่น้ำเข้าไป ซึ่งมีที่ตั้งของวัดและชุมชนโดยรอบ ได้แก่ ตลาดบางลี่ และตลาดรางกระทุ่ม เป็นต้น (รูปที่ 5 และ 6) มีรูปแบบของการเกาะกลุ่มกันของชุมชนในพื้นที่ที่ลึกเข้าไปและเกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในพื้นที่ระหว่างกัน (กฤตพร หัวเจริญ, 2555)

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐม อันถือเป็นการบุกเบิกและการเข้ามาอยู่อาศัยครอบครองพื้นที่ มีการอยู่อาศัยและกิจกรรมร่วมกันในบริเวณดังกล่าวจนกลายเป็นชุมชน ซึ่งรูปแบบและขนาดของแหล่งที่ตั้งของการตั้งถิ่นฐานย่อมมีความซับซ้อนแตกต่างกันเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ที่สร้างสรรค์ขึ้นมาตามบริบทของสภาพแวดล้อมและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา จากการวิเคราะห์ดังกล่าวจึงสามารถจำแนกรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐมออกเป็น 2 รูปแบบ (กฤตพร หัวเจริญ, 2560) คือ 1) รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่ม (Cluster Settlement) ได้แก่ ตลาดสามซึก ตลาดเก้าห้อง ตลาดบ้านสุต ตลาดบางลี่ ตลาดบางเลน ตลาดจี่วราย ตลาดท่านา ตลาดสามพราน และตลาดดอนหวาย และ 2) รูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบแนวเส้นตรง (Linear Settlement) ได้แก่ ตลาดท่าช้าง ตลาดบางขวาง ตลาดวังหว่า ตลาดศรีประจันต์

ตลาดบ้านกว้าง ตลาดโพธิ์พระยา ตลาดบางปลาหมอ ตลาดค้อวัง ตลาดบางแม่หม้าย ตลาดบางซอ ตลาดบางสาม ตลาดบางหลวง ตลาดรางกระทุ่ม ตลาดห้วยพลู และตลาดใหม่ (รูปที่ 5 และ 6) ซึ่งเมื่อพิจารณาพบว่า ตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนส่วนใหญ่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบกลุ่มที่มีการวางตัวของกลุ่มอาคารเรือนแถวไม่ล้อมรอบอาคารโถงตลาดสด มีเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงภายในตลาด ทำให้ตลาดชุมชนริมแม่น้ำมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานแบบเกาะกลุ่ม

รูปแบบการวางตัวของอาคารตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐม สามารถจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ 1) การวางตัวของกลุ่มอาคารขนานกับแม่น้ำหรือคลอง ปรากฏการเรียงตัวของอาคารหันหน้าให้กับแม่น้ำและถนน ได้แก่ ตลาดสามชุก ตลาดโพธิ์พระยา ตลาดบางปลาหมอ ตลาดค้อวัง ตลาดบางแม่หม้าย ตลาดบางสาม ตลาดรางกระทุ่ม ตลาดใหม่ และตลาดสามพราน เป็นต้น 2) การวางตัวของกลุ่มอาคารตั้งฉากกับแม่น้ำหรือคลอง ปรากฏการเรียงตัวของอาคารหันหน้าให้กับถนน ได้แก่ ตลาดท่าช้าง ตลาดบางขวาง ตลาดวังห้ว ตลาดบ้านกว้าง ตลาดเก้าห้อง ตลาดบ้านสุต ตลาดบางลี่ และตลาดบางซอ เป็นต้น และ 3) การวางตัวของกลุ่มอาคารเป็นกลุ่ม ได้แก่ ตลาดบางหลวง ตลาดบางเลน ตลาดห้วยพลู ตลาดจี่วราย ตลาดท่านา และตลาดดอนหวาย เป็นต้น (รูปที่ 5 และ 6)

ลักษณะของแผนผังตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐม เป็นการพิจารณาจากภาพรวมของตลาดชุมชนริมแม่น้ำสามารถจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ 1) แผนผังแบบเกาะตัวตามยาว ได้แก่ ตลาดบางขวาง ตลาดวังห้ว ตลาดโพธิ์พระยา ตลาดบางปลาหมอ ตลาดค้อวัง ตลาดบางแม่หม้าย ตลาดบางซอ ตลาดบางสาม ตลาดบางหลวง ตลาดรางกระทุ่ม ตลาดห้วยพลู และตลาดใหม่ 2) แผนผังแบบเกาะกันเป็นกลุ่ม ได้แก่ ตลาดสามชุก ตลาดบ้านสุต ตลาดบางเลน ตลาดจี่วราย ตลาดสามพราน และตลาดดอนหวาย 3) แผนผังแบบผสมและขยายตัว ได้แก่ ตลาดท่าช้าง ตลาดศรีประจันต์ ตลาดบ้านกว้าง ตลาดเก้าห้อง ตลาดบางลี่ และตลาดท่านา เป็นต้น (รูปที่ 5 และ 6)

การวิเคราะห์แหล่งที่ตั้งและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานผ่านตัวแปรสำคัญของบริบทที่ตั้ง รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบการวางตัวของอาคาร และลักษณะแผนผัง เพื่อทำความเข้าใจถึงกายภาพของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งส่วนใหญ่ตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีมีบริบทที่ตั้งในบริเวณที่นาที่มีเส้นทางเกวียนบรรจบกับแม่น้ำและคลอง และจังหวัดนครปฐมมีบริบทที่ตั้งในบริเวณที่สวนที่มีเส้นทางคลองบรรจบกับแม่น้ำ ส่วนรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบการวางตัวของอาคาร และลักษณะแผนผังของตลาดชุมชนริมแม่น้ำมีรูปแบบที่แตกต่างกันตามข้อจำกัดทางพื้นที่ ทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ กรรมสิทธิ์ที่ดิน และลักษณะกิจกรรม

• วิถีชีวิต ความเชื่อ และการใช้พื้นที่

ตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐม ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมของการเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำขนาดใหญ่ ประกอบกับมีโครงข่ายการสัญจรทางน้ำที่สะดวก ทำให้เกิดการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนและลำคลองเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับจ้าง การค้าขาย และอยู่อาศัย ทั้งชาวไทย ชาวลาว ชาวจีน ขามมอญ ชาวกูย และชาวเขมร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวจีน ที่เริ่มต้นจากการดำรงอยู่ในลักษณะของหมู่บ้านเป็นกลุ่มๆ ต่างกลุ่มต่างรักษาภาษาและวัฒนธรรมของตนไว้บ้าง โดยตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมแม่น้ำท่าจีนและลำคลองสายต่างๆ เพื่อใช้น้ำเพื่อทำการเกษตรกรรม ทั้งทำนา ทำสวน ทำไร่ จับปลา เลี้ยงสัตว์ และปลูกผัก ตามบริบทที่ตั้ง และใช้เป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อ ทำให้ชุมชนริมน้ำหรือปากคลองได้กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ อันเนื่องมาจากการมีบทบาทของชุมชนทางและทางผ่านไปมาของชุมชนอื่นๆ จากบริบทที่ตั้ง กลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรมจึงสะท้อนออกมาในลักษณะของกิจกรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ การใช้พื้นที่ และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคารเรือนแถวไม้

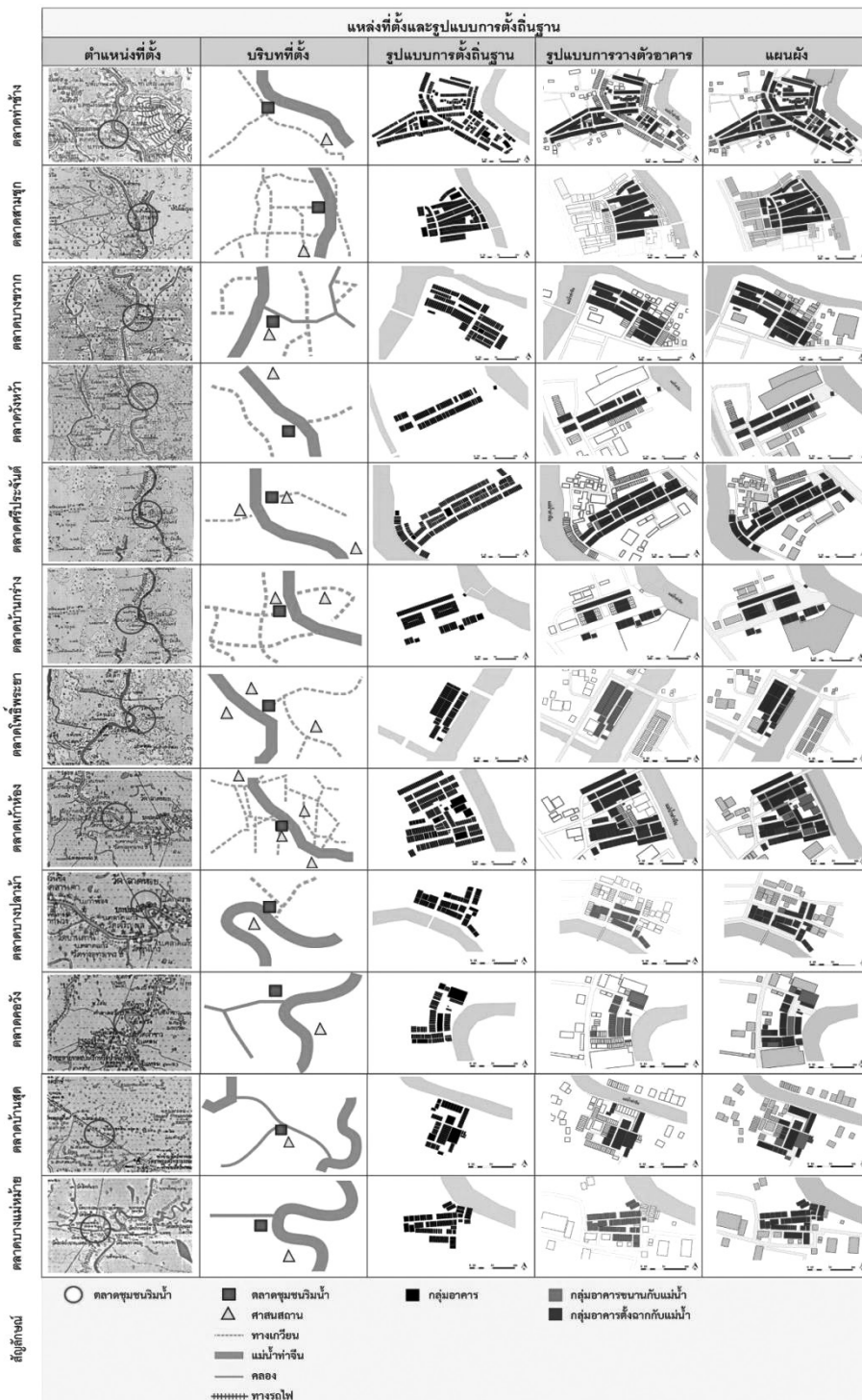
การวิเคราะห์วิถีชีวิต ความเชื่อ และการใช้พื้นที่ในกรณีนี้วิเคราะห์จากสภาพปัจจุบัน ซึ่งสามารถจำแนกรูปแบบการใช้พื้นที่ตามลักษณะของกิจกรรมในตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน จังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐมได้เป็น 3 รูปแบบ คือ 1) การใช้พื้นที่เพื่ออยู่อาศัย เป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่มีลักษณะของกิจกรรมทางด้านที่อยู่อาศัยเป็นหลัก ได้แก่ ตลาดบางขวาง ตลาดวังห้ว ตลาดศรีประจันต์ ตลาดบ้านกว้าง ตลาดเก้าห้อง ตลาดบางปลาหมอ ตลาดค้อวัง ตลาดบ้านสุต

ตลาดบางแม่หม้าย ตลาดบางซอ ตลาดบางสาม ตลาดบางเลน ตลาดรางกระทุ่ม ตลาดจี่วราย ตลาดท่านา ตลาดใหม่ และตลาดสามพราน เป็นต้น 2) การใช้พื้นที่เพื่อพาณิชยกรรม เป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่มีลักษณะของกิจกรรมทางด้านพาณิชยกรรมเป็นหลัก ได้แก่ ตลาดสามชุก และตลาดดอนหวาย เป็นต้น และ 3) การใช้พื้นที่เพื่ออยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม เป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่มีลักษณะของกิจกรรมที่ผสมผสานระหว่างที่อยู่อาศัยและพาณิชยกรรมเป็นหลัก ได้แก่ ตลาดท่าช้าง ตลาดบางลี่ ตลาดบางหลวง และตลาดห้วยพลู เป็นต้น (รูปที่ 7 และ 8) ทั้งนี้ ในอดีตตลาดชุมชนริมน้ำจังหวัดสุพรรณบุรีและนครปฐมทั้งหมด 24 ตลาด มีรูปแบบการใช้พื้นที่เพื่ออยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรมทั้งหมด แต่เนื่องด้วยการพัฒนาโครงข่ายการสัญจรทางบกตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) ทำให้วิถีชีวิต ความเชื่อ และการใช้พื้นที่ของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนเกิดการเปลี่ยนแปลงดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

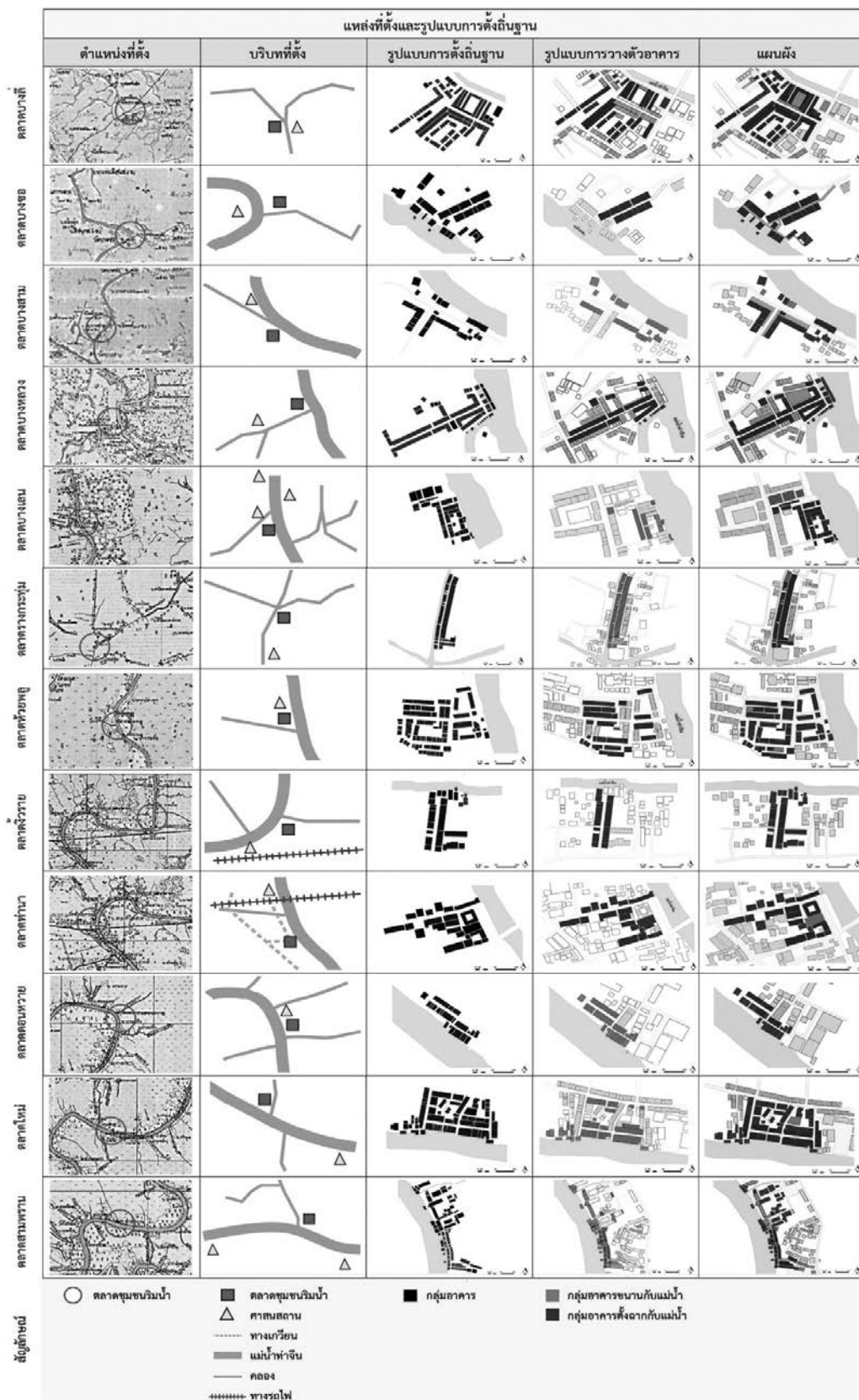
• สถาปัตยกรรมของอาคารและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมของอาคารและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคาร รายละเอียดของสถาปัตยกรรม อันสะท้อนจากพื้นฐานสภาพภูมิศาสตร์ ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะของตลาดชุมชนริมน้ำที่ปรากฏให้เห็นได้อย่างชัดเจนมากที่สุดในเชิงกายภาพ โดยลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารตลาดชุมชนริมน้ำในพื้นที่ศึกษา สามารถจำแนกประเภทของอาคารออกได้เป็น 4 ประเภท คือ 1) อาคารเรือนแถวไม้ เป็นลักษณะอาคารที่การสร้างอาคารเรือนแถวไม้ 1-2 ชั้น เรียงรายต่อเนื่องกัน บางกลุ่มอาคารมีถึง 10 คูหา ทั้งนี้แต่ละคูหาอาจจะมีรายละเอียดการตกแต่งของอาคารที่แตกต่างกัน โดยมีการใช้พื้นที่ด้านล่างสำหรับทำการค้าขายและด้านบนสำหรับพักนอน 2) อาคารโถงแบบเปิดโล่ง เป็นลักษณะของอาคารเรือนค้าขายที่มีโครงสร้างของอาคารเปิดโล่งขนาดใหญ่ เพื่อใช้เป็นแหล่งค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน ส่วนใหญ่จะปรากฏอาคารประเภทนี้อยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางที่รายล้อมด้วยอาคารเรือนแถวไม้ที่หันหน้าเข้าสู่อาคารโถงแบบเปิดโล่งดังกล่าว 3) อาคารเรือนเดี่ยว มีลักษณะของอาคารคล้ายคลึงกับอาคารเรือนแถวไม้ แต่มีลักษณะที่พิเศษแตกต่างกันในเชิงแผนผังและรูปแบบของอาคาร มีการสร้างคล้ายอาคารเรือนแถวไม้เชื่อมต่อกัน 3-4 คูหา และมีการสร้างหลังคาปกคลุมเป็นอาคารเรือนเดียวกัน และ 4) อาคารคอนกรีต เป็นลักษณะของอาคารที่สร้างขึ้นด้วยโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งส่วนใหญ่สร้างขึ้นในภายหลัง บางแห่งสร้างขึ้นเพื่อทดแทนกลุ่มอาคารเรือนแถวไม้ที่เกิดจากเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ในตลาดชุมชนริมน้ำ และสร้างขึ้นมาเพิ่มเติมทดแทนอาคารเรือนแถวไม้ที่ชำรุดทรุดโทรม (รูปที่ 7 และ 8)

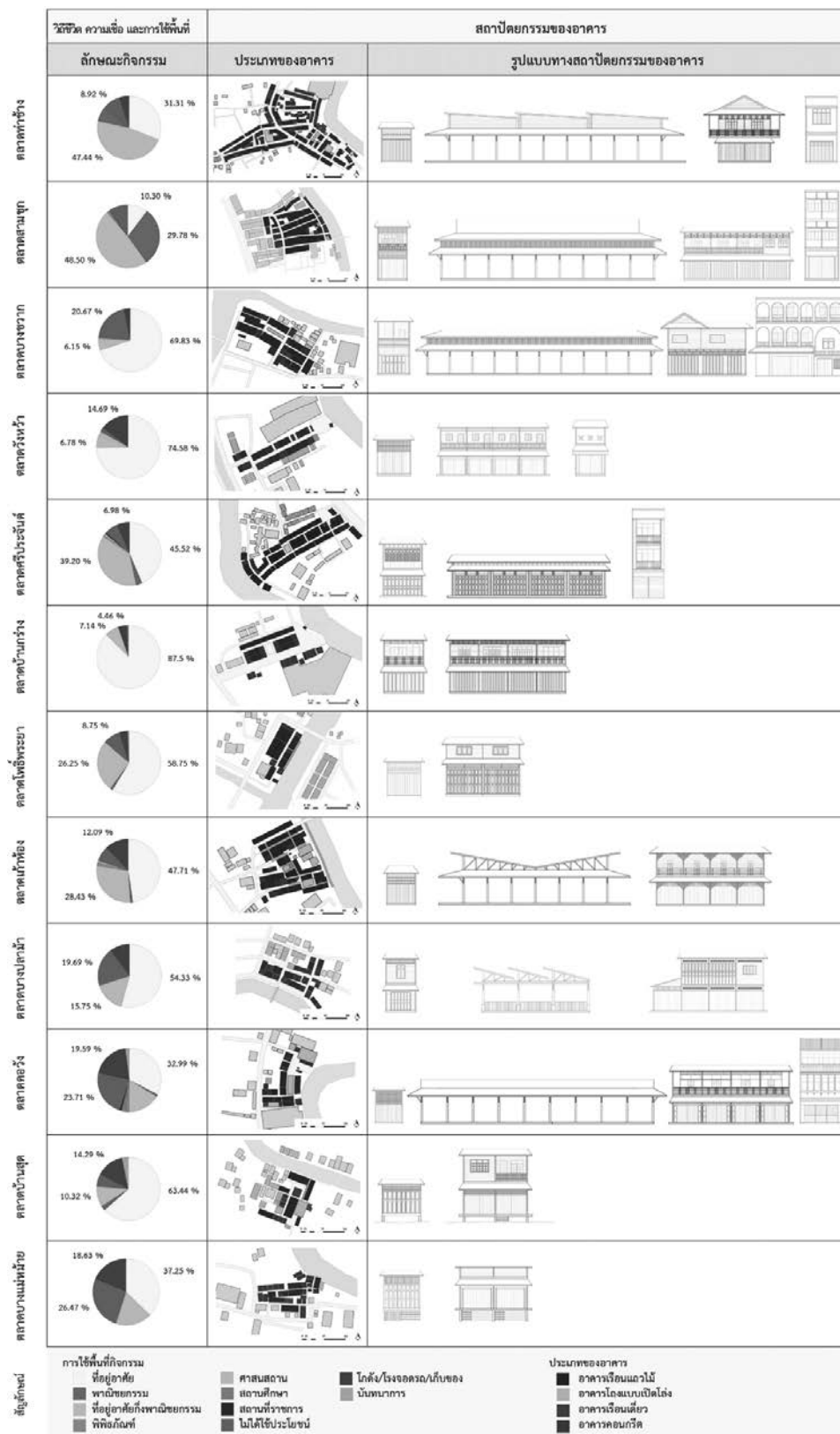
จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนดังกล่าวได้สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น จากความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ และความชำนาญที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ด้วยการปรับตัวและดำรงชีพในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทางสังคมและวัฒนธรรมได้กลายเป็นลักษณะทางสถาปัตยกรรมของตลาดชุมชนริมน้ำที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมเพื่อสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน

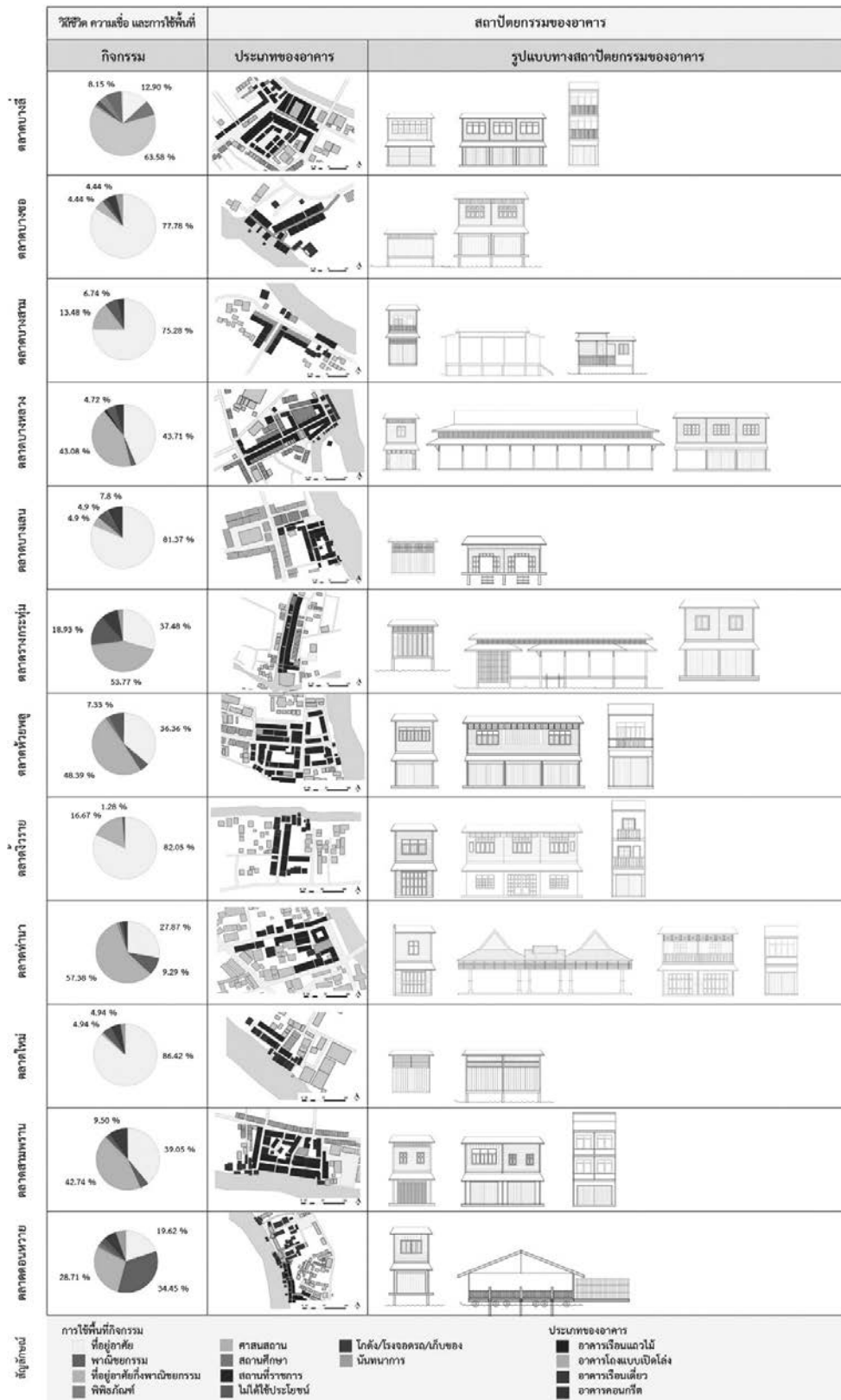
รูปที่ 5 การเปรียบเทียบตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนเกี่ยวกับแหล่งที่ตั้งและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน
 ที่มา: กรมแผนที่ทหาร (2461, 2462, 2468, 2482 และ 2491) และ ผู้วิจัย (2560)

รูปที่ 6 (ต่อ) การเปรียบเทียบตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนเกี่ยวกับแหล่งที่ตั้งและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน
ที่มา: กรมแผนที่ทหาร (2459, 2466, 2469, 2474 และ 2488) และ ผู้วิจัย (2560)

รูปที่ 7 การเปรียบเทียบตลาดชุมชนริมน้ำเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อ การใช้พื้นที่ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร
ที่มา: ผู้วิจัย (2560)

รูปที่ 8 (ต่อ) การเปรียบเทียบตลาดชุมชนริมน้ำเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อ การใช้พื้นที่ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร
ที่มา: ผู้วิจัย (2560)

5. การอภิปรายผลการวิจารณ์และสรุปข้อเสนอแนะ

จากการสำรวจและวิเคราะห์ประเด็นการพิจารณาผังกายภาพและวิถีท้องถิ่นของตลาดชุมชนริมแม่น้ำในข้างต้นนำมาสู่การสรุปประเด็น ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปประเด็นการพิจารณาผังกายภาพและวิถีท้องถิ่นของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม

ประเด็นการพิจารณา		ตลาดชุมชนริมน้ำ																	
		ตลาดท่าช้าง	ตลาดต้นหญ้า	ตลาดบางขวาง	ตลาดวังหน้า	ตลาดศรีประจักษ์	ตลาดบ้านกร่าง	ตลาดโพธิ์พระยา	ตลาดเก้าห้อง	ตลาดบางปลา	ตลาดค้อวัง	ตลาดบ้านลาด	ตลาดบางแม่นาง	ตลาดบางลี่	ตลาดบางซื่อ	ตลาดบางคา	ตลาดบางหลวง	ตลาดบางเลน	ตลาดรางกระทุ่ม
บริบทที่ตั้ง	บริเวณที่มีเส้นทางเจริญบรรจบกับแม่น้ำ/คลอง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	บริเวณที่สวน/นามีคลองบรรจบกับแม่น้ำ									✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	บริเวณที่สวน/นามีคลองบรรจบกับคลอง									✓							✓		
รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน	แบบกลุ่ม		✓					✓			✓		✓				✓		✓
	แบบกระจาย																		
	แบบแนวเส้นตรง	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓	
รูปแบบการวางตัวของอาคาร	กลุ่มอาคารขนานกับแม่น้ำ/คลอง		✓					✓	✓	✓	✓		✓				✓		✓
	กลุ่มอาคารตั้งฉากกับแม่น้ำ/คลอง	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓						
	กลุ่มอาคารเป็นกลุ่ม															✓	✓	✓	✓
แผนผัง	แบบเกาะตัวตามยาว			✓	✓			✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	แบบเกาะกันเป็นกลุ่ม		✓								✓						✓		✓
	แบบผสมและขยายตัว	✓				✓	✓	✓	✓			✓						✓	
วิถีชีวิตความเชื่อและการใช้พื้นที่	พื้นที่เพื่ออยู่อาศัย			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	พื้นที่เพื่อพาณิชยกรรม																		✓
	พื้นที่เพื่ออยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม	✓	✓											✓		✓	✓	✓	✓
ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร	อาคารเรือนแถวไม้		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	อาคารเรือนแบบเปิดโล่ง																		
	อาคารเรือนเดี่ยว									✓									
	อาคารคอนกรีต	✓												✓					

ที่มา: ผู้วิจัย (2560)

ความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ชีวภาพ วิถีชีวิต ประเพณี ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม ย่อมทำให้ตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐมมีความแตกต่างกัน ดังรายละเอียดข้างต้น (ตารางที่ 1) ทั้งนี้จากการวิเคราะห์ตัวแปรสำคัญจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผังกายภาพและวิถีท้องถิ่นของตลาดชุมชนริมแม่น้ำไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เนื่องจาก 1) บริบทที่ตั้งและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน 2) วิถีชีวิตความเชื่อ และการใช้พื้นที่ และ 3) สถาปัตยกรรมของอาคารและภูมิปัญญาท้องถิ่น ล้วนมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันและหลอมรวมกันออกมาเป็นวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐมที่มีลักษณะเฉพาะทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับภูมิสังคม (Social Geography) ตามพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ที่กล่าวถึงการพัฒนาใดๆ จึงต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศ สังคมวิทยา และวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ในภาพรวมของวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมแม่น้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม ที่เป็นไปตามองค์ประกอบสำคัญทั้ง 3 องค์ประกอบคือ บริบทที่ตั้งและรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต ความเชื่อและการใช้พื้นที่ ตลอดจนลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารและภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนใหญ่ยังเป็นตลาดชุมชนริมแม่น้ำที่มีการคงอยู่และปรากฏให้เห็นเค้าโครงความเป็นตลาดที่เคยมีบทบาททางการค้าที่สำคัญในอดีต โดยเฉพาะตลาดสามชุก ตลาดบางหลวง ตลาดรางกระทุ่ม ตลาดท่านา และตลาดดอนหวาย เมื่อพิจารณาจากประเด็นวิถีชีวิต ความเชื่อ และการใช้พื้นที่ที่มีลักษณะกิจกรรมหลักเป็นพื้นที่เพื่อพาณิชยกรรมหรือพื้นที่เพื่ออยู่อาศัยกึ่งพาณิชยกรรม และประเด็นของลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารที่ยังคงดำรงไว้ซึ่งอาคารเรือนแถวไม้

ที่เคยปรากฏมาตั้งแต่ในอดีต ทั้งนี้ ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับตลาดชุมชนริมน้ำ เนื่องจากตลาดชุมชนริมน้ำเป็นตลาดบกที่ตั้งอยู่บนฝั่งริมแม่น้ำลำคลองที่เกิดขึ้นในช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เป็นต้นมา และถือเป็นศูนย์รวมระบบโครงข่ายการสัญจรทั้งทางน้ำและทางบก ทำให้เกิดเป็นพื้นที่ศูนย์กลางที่ดึงดูดให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้คนและระบบกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนมีลักษณะพิเศษอันสะท้อนถึงเอกลักษณ์ของตลาดชุมชนริมน้ำ คือตำแหน่งที่ตั้ง คน ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร กิจกรรมทางการค้า ท่าเรือ และศาลเจ้า ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวนี้ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ของวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำไว้อย่างชัดเจน

จากการวิเคราะห์ถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของสภาพทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคม ตลอดจนความสัมพันธ์ดังกล่าวในช่วงต้น นำมาสู่การคาดการณ์สภาพของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม กล่าวคือ จากการเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่มีบทบาททางการค้าและศูนย์กลางทางการค้าในยุคหนึ่งนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงเป็นตลาดชุมชนริมน้ำที่มีวิถีชีวิต ลักษณะทางกิจกรรม และการใช้พื้นที่ในลักษณะของพื้นที่เพื่ออยู่อาศัย กึ่งพาณิชยกรรมมาเป็นการใช้พื้นที่เพื่ออยู่อาศัยเป็นหลัก ได้แก่ ตลาดบางขวาง ตลาดวังหว้า ตลาดศรีประจันต์ ตลาดบ้านกว้าง ตลาดโพธิ์พระยา ตลาดเก้าห้อง ตลาดบางปลาหมอ ตลาดค้อวัง ตลาดบ้านสุด ตลาดบางแม่หม้าย ตลาดบางซอ ตลาดบางสาม ตลาดบางเลน ตลาดจรัญราย ดังนั้นตลาดชุมชนริมน้ำเหล่านี้จึงมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีชีวิต ความเชื่อ การใช้พื้นที่ และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคารจนอาจไม่หลงเหลือความเป็นตลาดชุมชนริมน้ำ อันเนื่องมาจากการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับภูมิสังคม ตลอดจนตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐมไม่ได้รับการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ที่ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าความสำคัญของตลาดชุมชนริมน้ำ ดังนั้น การฟื้นฟูและการอนุรักษ์ตลาดชุมชนริมน้ำจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์และสังคมศาสตร์ตามแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดหลักภูมิสังคมที่มีวิถีคิดอย่างองค์รวม ประกอบการนำข้อมูลของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนที่มีเอกลักษณ์อันโดดเด่นเฉพาะทั้งในแง่ของประวัติศาสตร์ ความเป็นมาและความสำคัญ บริบทที่ตั้ง รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของอาคาร ระบบกิจกรรม และโครงสร้างของสังคม มาสร้างความรู้และความเข้าใจต่อตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผ่านการศึกษาถึงวิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีนในจังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม แล้วจึงนำข้อมูลองค์ความรู้ดังกล่าวไปใช้ในการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้เพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาตลาดชุมชนริมน้ำในรูปแบบต่างๆ ตามความเหมาะสมของพื้นที่นั้นๆ ต่อไป

6. กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement)

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “วิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน กรณีศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม” ซึ่งเป็นผลงานที่ได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2560

เอกสารอ้างอิง

- กฤตพร หัวเจริญ. (2555). กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทชั้นปริญญาโท ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- _____. (2558). การเปลี่ยนแปลงเพื่อการคงอยู่ของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน กรณีศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล. 21(2), 28-42.
- _____. (2560). เอกลักษณ์ทางกายภาพของตลาดชุมชนริมน้ำบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน กรณีศึกษา จังหวัดสุพรรณบุรีและ นครปฐม. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล. 24(2). 37-50.
- กรมแผนที่ทหาร. (2491). เดิมบางนางบวช. แผนที่โบราณแสดงชัยนาท-สุพรรณบุรี, อัดสำเนา.

- _____. (2466). นครไชยศรี. แผนที่โบราณแสดงนครปฐม-ธนบุรี-สมุทรสาคร-นนทบุรี, อัดสำเนา.
- _____. (2469). นครไชยศรี. แผนที่โบราณแสดงบ้านสองพี่น้อง, อัดสำเนา.
- _____. (2474). นครไชยศรี. แผนที่โบราณแสดงบ้านบางหลวง, อัดสำเนา.
- _____. (2462). นครไชยศรี-อยุธยา. แผนที่โบราณแสดงบ้านลาดชะโด, อัดสำเนา.
- _____. (2459). บางเลน. แผนที่โบราณแสดงนครปฐม-นนทบุรี-สุพรรณบุรี-พระนครศรีอยุธยา, อัดสำเนา.
- _____. (2488). บ้านบางระกำ. แผนที่โบราณแสดงนครปฐม-นนทบุรี, อัดสำเนา.
- _____. (2468). ศรีประจันต์. แผนที่โบราณแสดงสุพรรณบุรี, อัดสำเนา.
- _____. (2561). สามชุก. แผนที่โบราณแสดงสุพรรณบุรี-อ่างทอง, อัดสำเนา.
- _____. (2482). สุพรรณบุรี. แผนที่โบราณแสดงสุพรรณบุรี, อัดสำเนา.
- คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2550). หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- จักรชัย พงศ์ประยูร. (2536). การตั้งถิ่นฐาน: ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เติมศักดิ์ ภาณุวรรณ. (2543). ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนน้ำในคลองบางกอกน้อย. (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2000). "สังคมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา: พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง" ใน **The Chao Praya Delta: Historical Development Dynamic and Challenges of Thailand Rice Bowl**. (หน้า 7-29) Kasetsart University, Bangkok. 12-15 December 2000.
- เสาวภา พรศิริพงษ์ และคณะ. (2551). พลวัตของชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรี มิติทางนิเวศวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อรศิริ ปาณินท์ และสมคิด จิระทัศนกุล. (2544). เรือนค้าขายพื้นถิ่นในชุมชนเมือง. กรุงเทพมหานคร: เจ พรีน.
- Doxiadis, C.A. (1974). **Anthropolic: City for human development**. New York: Norton.
- Jones, E. (1964). **Human Geography: An Introduction to Man and His World**. New York: Chatto & Windus.
- Rapoport, A. (1990). Systems of Activities and Systems of Settings. In S. Kent (Ed.), **Domestic Architecture and the Use of Space**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vago, S. (1990). **Social Change**. New York: Holt, Rinehart, and Winston.